

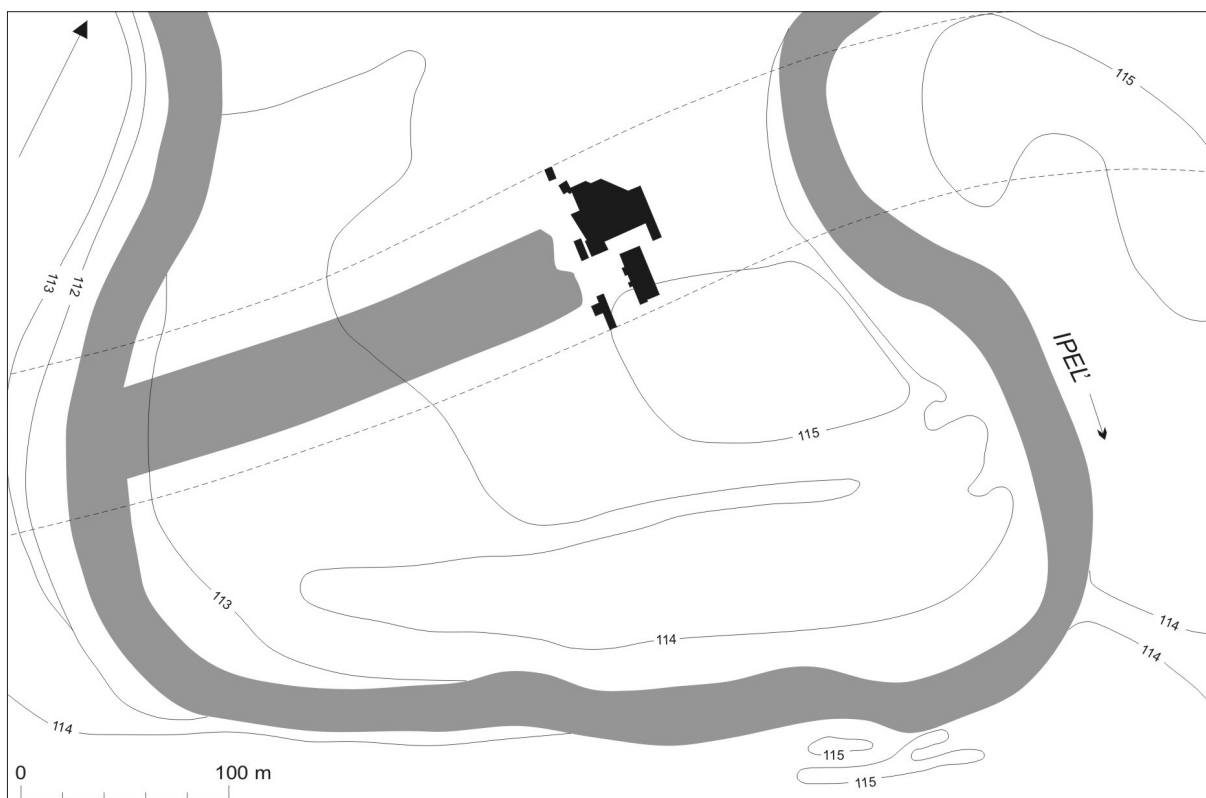
NEOLITICKÉ A ENEOLITICKÉ SÍDLISKO V BIELOVCIACH

Ivan Cheben – Gabriel Fusek

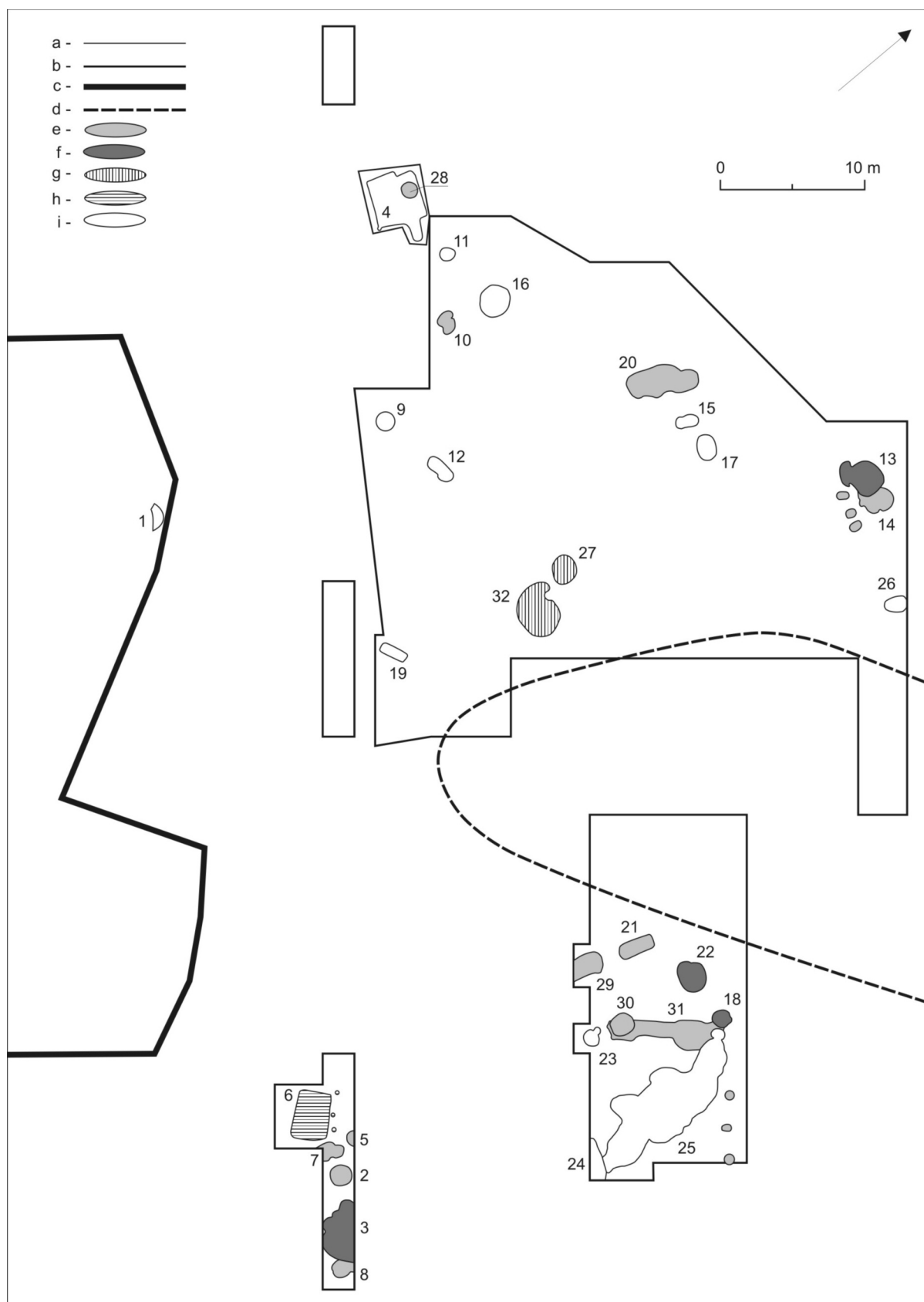
1. OPIS A POLOHA NÁLEZISKA

V priebehu mája 1985 sa prieskumom zistilo, že pri zemných prácach spojených s reguláciou toku rieky Ipeľ sa v katastri obce Bielovce (okres Levice, Slovensko) postupne ničí dovtedy neznáme praveké a stredoveké sídlisko. Naprieč lokalitou sa budovalo nové koryto Ipľa a v čase prieskumu náleziska boli už vyťažené dve tretiny plánovaného úseku. Súbežne sa pozdĺž nového koryta nasypávala ochranná hrádza, na ktorej sa nachádzal početný archeologický materiál, predovšetkým črepy zo zničených sídliskových jám. Na základe tohto zistenia sa môžeme teda oprávnené domnievať, že podstatná časť rozlohy ostrohu bola v minulosti systematicky osídľovaná, teda aj na porušenej ploche. V nadväznosti na výsledok povrchového prieskumu sa uskutočnil na zvyšnej, neporušenej ploche lokality, krátkodobý záchranný výskum (Fusek 1986). Zo získaných nálezových celkov, ide o 32 sídliskových jám, boli doteraz súborne vyhodnotené iba sídliskové nálezy z objektu 6 zo staršieho stupňa (LT B) doby laténskej (Fusek 1986, 83, obr. 36:1–4) a z obdobia včasného a vrcholného stredoveku (Fusek 2000, obr. 2). Okrem spomenutých nálezov sa doložilo osídlenie polohy aj v priebehu kultúry lineárnej, železovskej skupiny, mladšej fázy badenskej kultúry a čakanskej kultúry.

Osídlenie v polohe Telek sa rozkladá na nízkom ostrohu, v nadmorskej výške 114 m, vybiehajúcim z Ipeľskej pahorkatiny do Ipeľskej nivy, pričom prevýšenie terénu dosahuje v týchto miestach cca 1 m nad inundáciou rieky. V čase výskumu bola osídlená plocha obtekaná z troch strán meandrom Ipľa (obr. 1).



Obr. 1. Bielovce, Telek. Situovanie sídliskového areálu s preskúmanou plochou



Obr. 2. Bielovce, Telek. Celkový plán (a – sídliskové jamy; b – skúmaná plocha; c – zničená časť; d – terénna depresia; e – železovská skupina; f – badenská kultúra; g – čakanská kultúra; h – doba laténska; i – včasný a vrcholný stredovek)

Podložie je tu tvorené nivnými sedimentami, a priamo na lokalite sa vyskytujú spraše, resp. sprašové hliny prevrstvené degradovanou černoziemou. Pokiaľ ide o bonitu pôdy, je treba uviesť, že je charakterizovaná ako veľmi produkčná.

Samotný záchranný výskum sa zameriaval na odkrytie časti bezprostredne ohrozenej výstavbou nového koryta Ipľa. Vytýčila sa sonda o rozmeroch 90 × 80 m, ktorá sa z hľadiska evidencie rozdelila do sektorových štvorcov o rozmeroch 5 × 5 m. Pre zistenie situácie sa najskôr odstránila ornica do hĺbky 30 cm a niekoľkými rezmi o šírke 2 m sa zistila úroveň zachytenia sídliskových jám. V niektorých úsekoch však bolo potrebné rezy prehĺbovať, pretože sa sídliskové objekty v premiešanom humusovitom horizonte v tejto úrovni nečrtali. Postupným znižovaním sa sprašové podložie, vrátane vrstvy humusu, zachytilo až v hĺbke 80–90 cm. V kultúrnej vrstve sa nachádzali črepy z obdobia neolitu, eneolitu, mladšej doby bronzovej, včasného a vrcholného stredoveku. Vo vrstve sa však nepodarilo odlíšiť pôdorys ani jednej sídliskovej jamy. Z uvedených dôvodov sa na odkrytie celej vytýčenej plochy použil zemný stroj. Takýmto spôsobom sa začistila plocha 1121 m². Skúmaná plocha (*obr. 2*) mala nepravidelný tvar, pretože sa zistilo, že v niektorých miestach sa nachádzala terénna depresia, ktorá bola pravidelne zaplavovaná a sídliskové jamy sa tu nenachádzali. Záplavová vrstva sa výrazne farebne odlišovala nielen od podložia, ale aj od vrstvy zeminy nasadajúcej na ňu. Zároveň bolo možné veľmi dobre sledovať aj jej okraje a bezpečne ich ohraničiť.

2. KULTÚRA LINEÁRNA A ŽELIEZOVSKÁ SKUPINA

Zastupujú najstaršie doložené osídlenie na lokalite. Sídliskové jamy sa nachádzali rozložené prakticky na celej preskúmanej ploche. Ojedinelé nálezy keramiky boli získané aj prehĺbovaním sídliskovej vrstvy, príp. sa nachádzali ako intrúzia v mladších sídliskových jamách. Zo sektoru H/19 sa, okrem fragmentu nádoby zdobenej zväzkom štyroch rytých dvojliniek ohraňovaných zárezmi umiestnených okolo antropomorfne alebo zoomorfne členeného uška (*obr. 3:1*), získali aj črepy hornej časti hrubostennej nádoby (*obr. 3:19*), ktorú na základe vyhotovenia a použitého keramického materiálu radíme ku kultúre lineárnej. Iný typ zoomorfného uška s rytou dvojlinkou prerušenou zárezom pochádza zo sektoru B/19 (*obr. 3:2*). Z jamy 3, patriacej badenskej kultúre, sa získal jednak črep guľovitej nádoby s obežnou rytou dvojlinkou a do poloblúkov zoradené dvojlinky ukončené a prerušované zárezmi (*obr. 3:4*), ako i spodná časť tela misky na nôžke (*obr. 3:6*).

Ku kultúre lineárnej a železovskej skupine bolo priradených dvanásť sídliskových jám (*obr. 2:e*), z ktorých viac ako polovica obsahovala výraznejší keramický inventár – ide o objekty 2, 8, 20, 21, 29, 30 a 31. Jamy 5, 7, 10, 14 a 28 boli ku kultúre lineárnej, resp. železovskej skupine priradené iba na základe identického zásypu s objektami obsahujúcimi keramický inventár kultúry lineárnej alebo skupiny železovskej. Nevylučujeme však, že niektoré z nich mohli patriť aj inému sídliskovému horizontu. Výrazným spoločným znakom pre jamy zaradené do tohoto časového horizontu, bol ich jednotný zásyp, ktorý sa po začistení farebne pomerne slabo odlišoval svojou bledohnedou až bledosivou výplňou. Aj obrysy jám sa nevýrazne črtali v sprašovom podloží. Vo väčšine prípadov sa zachytili jamy nepravidelného, skôr pozdĺžneho tvaru. Predpokladáme, že vo väčšine prípadov mohlo ísť o jamy využívané k exploatácii zeminy. Spoločným znakom pre väčšinu z nich bolo, že boli orientované v smere S–J, čo by nepriamo mohlo indikovať, príp. vymedzovať priestor, na ktorom mohli stáť dlhé kolové domy. Avšak samotné kolové jamy, ktoré by jednoznačne identifikovali pôdorys domu s kolovou konštrukciou, sme nezachytili. Za jediný náznak na možnú existenciu kolových domov môžeme s veľkou rezervou považovať trojicu vnútorných kolov (?) zachytenú v blízkosti objektu 14, ako i trojicu vnútorných kolov (?) južne pozdĺžnej jamy 31. Sídliskové jamy kultúry lineárnej a železovskej skupiny boli vo väčšine prípadov porušené rôznou činnosťou v mladších obdobiach.

2.1. Opis jám a inventára

Jama 2 (sektor B/19) s mierne oválnym tvarom pôdorysu s rozmermi 130 × 140 cm. Steny sa šikmo zvažovali k plochému dnu v hĺbke 12 cm. V sivohnedej výplni sa nachádzalo sedem črepov. Zastúpená je dutá nôžka misky (*obr. 3:11*), okraj guľovitej nádoby s prežliabnutým valcovitým výčnelkom (*obr. 3:8*) a črepy z tiel hrubostenných nádob opatrených plastickým výčnelkom alebo radom vrypov nechťom usporiadaných v oblúku. Najvýraznejším je črep z tela zdobený rytou dvojlinkou prerušovanou pozdĺžnymi vrypmi (*obr. 3:7*). Vo výplni sa vyskytli aj drobné zlomky mazanice.

Jama 5 (sektor B–C/19) – ide o časť plytko zahĺbenej jamy oválneho pôdorysu so šikmými stenami a plochým dnom v hĺbke 14 cm. V sivohnedej výplni sa zistili iba zlomky mazanice.

Jama 7 (sektor B/19) plytko zahĺbená, porušená kolovou jamou s tmavo sfarbenou zeminou, nepravidelného oválneho tvaru pôdorysu s rozmermi 160 × 110 cm, šikmými stenami, plochým dnom v hĺbke 10 cm a oválnou priehľbňou o rozmeroch 48 × 28 cm pri východnom okraji. V sivohnedej výplni sa nachádzali iba drobné zlomky mazanice.

Jama 8 (sektor A/19) s nepravidelne oválnym tvarom o maximálnej šírke 110 cm, zvislo zapustenými stenami a mierne prehnutým dnom v hĺbke 67 cm, bola odkrytá iba čiastočne – jeho časť pokračovala mimo skúmanú plochu. Pri západnom okraji bola porušená jamou 3 badenskej kultúry. V zásype sa nachádzalo 41 črepov, ktoré patrili trom základným typom nádob. Najpočetnejšie sú zastúpené tenkostenné guľovité nádoby, ktoré zároveň vykazujú aj viaceré výzdobné motívy (obr. 3:3, 12, 16–18). Početnú skupinu tvoria aj polguľovité nádoby (obr. 3:9, 10), ktorých výzdobu tvoria kombinácie rytých dvojliniek. Vyskytujú sa aj nezdobené zlomky fľašovitých nádob, resp. nádob s hrdlom. K tomuto typu patrí aj zlomok z tela opatrený veľkou oválnou vypnulínou s dvomi dvojicami jamiek (obr. 3: 20). Inventár dopĺňa kostené šidlo, stred radiolaritovej čepele, zvieracie kosti, rastlinné zvyšky a mazanica.

Jama 10 (sektor N/17) nepravidelného oválneho tvaru, o rozmeroch 138 × 94 cm, s výraznejším stupňovitým výbežkom v západnej časti, zošikmenými stenami a plochým dnom v hĺbke 13 cm. V juhovýchodnej časti jamy sa na dne zachytila kolová jamka s priemerom 12 cm zapustená 5 cm pod úroveň dna jamy.

Jama 14 (sektor L/12) bola v superpozícii s jamou 13, badenskej kultúry, ktorá sa sfarbením výplne výrazne od jamy 14 odlišovala. Odkrytá časť mala nepravidelný tvar pôdorysu. Steny šikmo klesali k stupňovitému dnu v hĺbke 14 cm, resp. 26 cm. Neobsahovala inventár.

Pri južnom okraji sa nachádzali tri plytko zahĺbené jamy usporiadané v rade v smere V–Z, z ktorých západná / označená ako jama A/ poskytla hrot kosteného šidla. Ich súvis s jamou 14 je neistý, i keď ich výplň bola identická ako v jame 14.

Jama 20 (sektor M/14–15) nepravidelného obdĺžnikového tvaru, o rozmeroch 176 × 72 cm, so zaoblenými rohmi a kratšími stenami, orientovaná SV–JZ. Steny šikmo klesali k misovite prehnutému dnu s maximálnou hĺbkou 18 cm. Na dne sa zachytili viditeľné dve oválne zahĺbeniny nerovnakých rozmerov i úrovňami zahĺbenia. V obsahu sa vyskytol jeden črep z tela hrubostennej guľovitej nádoby so zvisle prevŕtaným masívnejším uškom.

Jama 21 (sektor E/15) nepravidelného pozdĺžneho až obdĺžnikového tvaru o rozmeroch 228 × 104 cm, s prehnutými dlhšími a zaoblenými kratšími stenami, vaňovite zapustená do podlažia, s mierne prehnutým dnom v hĺbke 84 cm. V hnedosivej výplni sa vyskytlo dvadsaťdva zlomkov keramiky, z ktorých podstatnú časť tvorili črepy z tiel hrubostenných nádob (obr. 4:1, 3, 5), pričom výzdoba sa obmedzila iba na vrypy nechtom usporiadané v líniiach. Tenkostenná keramika bola zastúpená okrajom misy (obr. 4:4) a fragmentom z tela s rytou dvojlinkou (obr. 4:2). Ojedinelým je zvislo prevŕtané uško (obr. 4:6) pôvodne umiestnené na tele amforovitej nádoby.

Jama 28 (sektor O/18) kruhového tvaru s priemerom 98 cm, bola porušená včasnostredovekou jamou 4. Zachovaná časť bola kotlovite zahĺbená s vodorovným plochým dnom v hĺbke 47 cm, neobsahovala inventár.

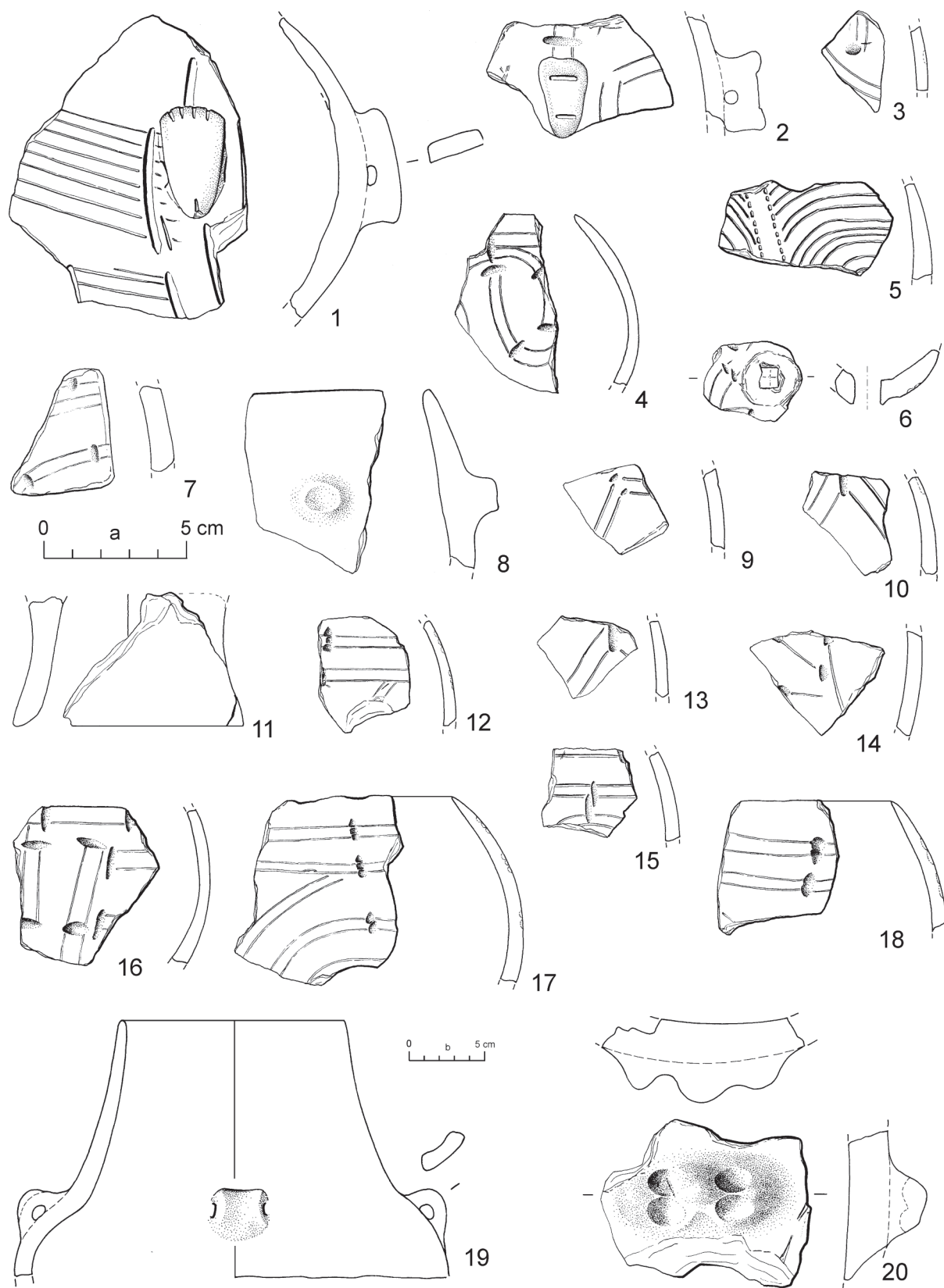
Jama 29 (sektor D–E/15–16) pozdĺžneho, pozdĺžneho oválneho tvaru, ktorá sa odkryla iba čiastočne, mala zvislo a šikmo zapustené steny a prehnuté dno v hĺbke 62 cm. V južnej časti dno schodovite klesalo. V zásype sa celkovo vyskytlo päť črepov, z ktorých iba jeden mal výzdobu vo forme rytej dvojlinky. Okrem zlomkov keramiky sa vo výplni nachádzali aj zvieracie kosti.

Jama 30 (sektor D/15) nepravidelného oválno-kruhového tvaru s rozmermi 139 × 150 cm, so stenami i dnom, v hĺbke 29 cm, zaoblenými. Jama, ktorej výplň tvorila zemina sivohnedej farby, bola zahĺbená do objektu 31. Inventár reprezentuje dvadsaťpäť zlomkov keramiky, prevažne z tenkostenných nezdobených polguľovitých mís (obr. 4:8). Keramika hrubostenných tvarov nesie výzdobu plastickú (obr. 4:9) alebo ju tvorí rad jamiek (obr. 4:10). Inventár dopĺňajú dva ústie z radiolaritu a zvieracie kosti.

Jama 31 (sektor D/14–15) nepravidelného pozdĺžneho tvaru, so zachovanou dĺžkou 730 cm, sa nevýrazne črtal v podlaží. V strede dosahovala maximálna šírka 100 cm. Steny šikmo klesali ku konkávnemu dnu v hĺbke 30 cm. V juhozápadnej časti bola porušená jamou 30 a v severovýchodnej časti i jamami 18 a 25. Zásypom bola bledosivá zemina, v ktorej sa našlo deväť črepov, z ktorých iba jeden mal výzdobu rytých línii (obr. 4:12). Okrem keramiky sa vo výplni nachádzali úlomky zvieracích kostí a drobné fragmenty mazanice.

2.2. Keramika a kamenné nástroje

V nepočetnom keramickom inventári sú zastúpené tak tenkostenné nádoby s rytým ornamentom, ako aj hrubostenné tvary, na ktorých sa uplatnila plastická výzdoba tvorená vypnulínami alebo plastickými lištami pretláčané prstami. Pokiaľ ide o ryté vodorovné alebo oblúkovité línie jednoznačne platí konštatovanie, že veľmi výrazne prevažuje samostatne radená rytá dvojlinka. Tá sa iba výnimočne objavuje vo zväzku štyroch dvojliniek (obr. 3:1). Rytá tenká dvojlinka tvorila buď obežné línie pod okrajom (obr. 3:4, 17, 18), alebo tvorila hlavný ornament spravidla umiestnený na tele nádoby (obr. 3:3, 15, 17). V jednom prípade rytú kompozíciu tvorila jedna línia (obr. 4:7). Ryté línie, platí to pre jednoduchú líniu ako i dvojlinku, ktoré tvorili vedľajší alebo hlavný ornament, boli ohraničené alebo prerušované viacerými typmi jamiek alebo vrypami. Vo výzdobe sa uplatňovala samostatne situovaná kruhová (obr. 3:3) alebo oválna jamka (obr. 3:9, 14). Menej frekventované sú dve trojuholníkovité (obr. 3:18) alebo tri (obr. 3:12, 17) v rade usporiadané jamky. Podobné konštatovanie platí aj o krátkych vrypoch, ktoré spravidla



Obr. 3. Bielovce, Telek. Keramika: 1, 2, 5, 19 – kultúrna vrstva; 3, 9, 10, 12–18, 20 – jama 8; 4, 6 – jama 3; 7, 8, 11 – jama 2 (mierka a: 1–18, 20; b: 19)

ohraničovali alebo prerušovali ryté dvojlinky (*obr. 3:4, 7, 10, 13, 15, 16*). Na fragmente amforovitej nádoby zo sektoru H/19 sa okrem plastického vodorovne prevráteného uška objavil dlhý vryp ohraničujúci zväzok rytých dvojliniek (*obr. 3:1*).

V prevažnej miere ide o zlomkovite zachovaný keramický inventár, čo neumožňovalo rekonštruovať uplatňovaný výzdobný motív. Iba na časti keramických zlomkov bolo možné stanoviť ornamentačné prvky, ktoré vytvárali výzdobu nádob. Na fragmente guľovitej nádoby z jamy 3 sa pod obežnou líniou, rytou dvojlinkou, nachádzali zavesené poloblúky (*obr. 3:4*). Iný typ predstavujú dva zlomky guľovitých nádob z jamy 8, kde sa pod dvojicou obežných línií pod okrajom uplatnili viacnásobné oblúkové línie (*obr. 3:15, 17*). K tomuto typu môžeme pravdepodobne priradiť aj zlomok z tela nádoby z jamy 2 (*obr. 3:7*). Tretím doloženým motívom v keramickom inventári z Bieloviec sú viacnásobné línie vodorovne umiestnených dvojliniek (*obr. 3:12, 18*). Nie celkom rekonštruovateľným motívom, na základe zachovaných zlomkov, sú lomené línie rytých dvojliniek opatrených oválnymi jamkami alebo krátkymi vrypami (*obr. 3:9, 10, 13*). Iba fragment tela guľovitej nádoby z jamy 8 poskytol predstavu o usporiadaní vodorovne i šikmo, resp. zvislo radených rytých dvojliniek (*obr. 3:16*).

Plastická výzdoba na tenkostenných keramických tvaroch sa obmedzila iba na aplikáciu zoomorfných vodorovne prevrátených ušík umiestnených na maximálnej vydutine tela. Obidva exempláre z Bieloviec pochádzajú zo zberu v sektorech B/19 a H/19. Boli nimi opatrené amforovité nádoby s výzdobou rytých samostatne (*obr. 3:2*) alebo vo zväzku usporiadaných dvojliniek (*obr. 3:1*) s vrypami. Tak ako pri ornamente oboch nádob, sledujeme odlišnosti aj pri profilovaní uška, jeho členení zárezmi, alebo iba zvýraznením vodorovnými vrypami. Charakter výzdoby amforovitých nádob umožňuje ich priradenie do horizontu osídlenia polohy železovskou skupinou.

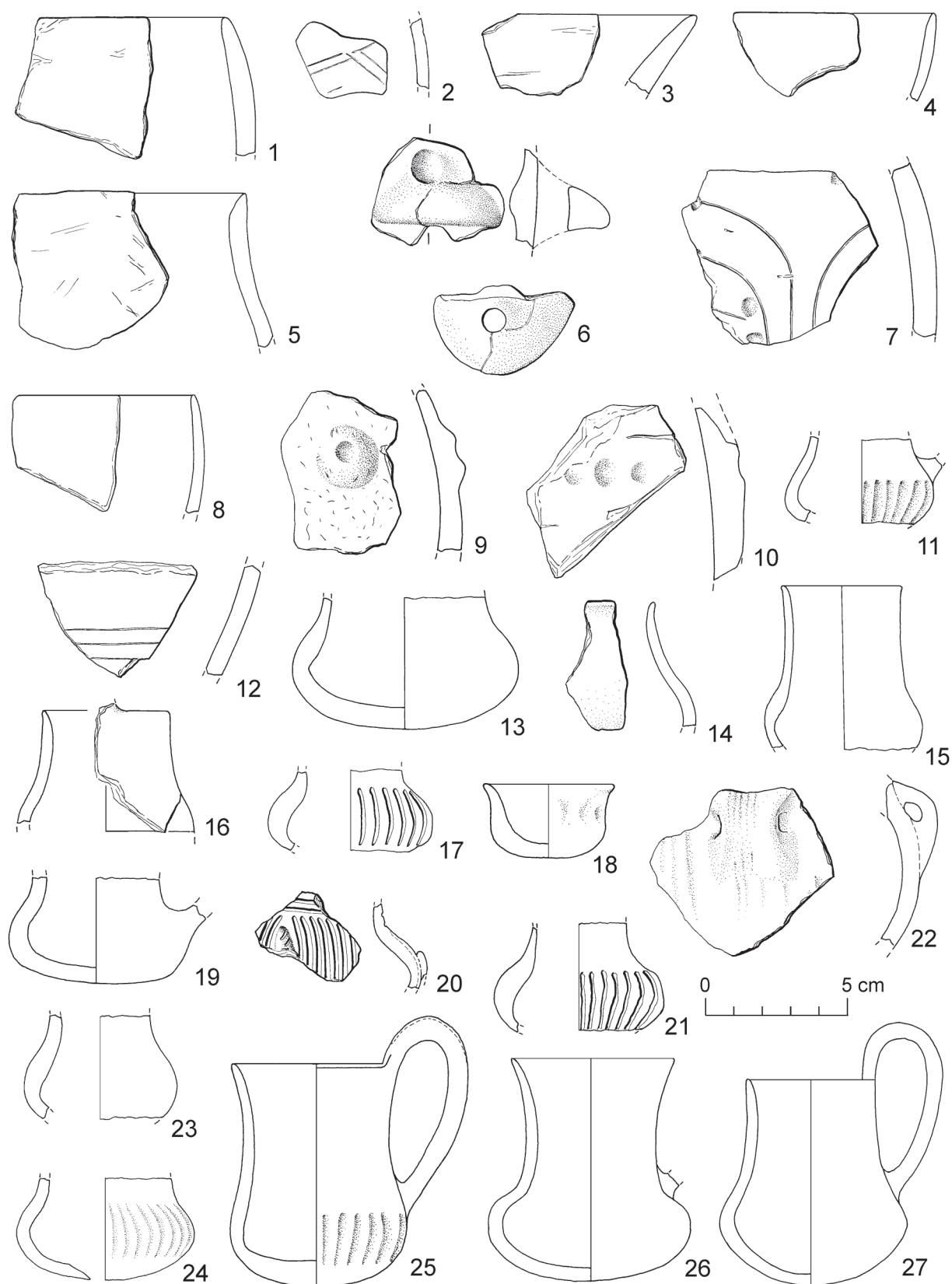
Iba z jamy 8 pochádza početnejší rytým ornamentom opatrený keramický inventár. Ide o deväť fragmentov guľovitých nádob zdobených rytou dvojlinkou, na ktorých sa objavujú prvky kultúry lineárnej (jamky), ale aj skupiny železovskej (vrypy). Podľa porušenia jamy 31 jamou 30, môžeme usudzovať, že keramika je časovo odlišná. Z daného hľadiska je táto superpozícia jám nepreukázateľná, keďže v jame 31 sa vyskytol iba jediný zdobený fragment z tela polguľovitej nádoby so zvyškom zväzku (?) rytých dvojliniek (*obr. 4:12*).

Z typologického hľadiska sú medzi hrubostennými tvarmi zastúpené guľovité, polguľovité, amforovité alebo fľašovité nádoby. Najvýraznejším je tvarom je horná časť nádoby s pásikovým uchom umiestneným na pleciah (*obr. 3:19*), ktorá pochádza zo zberu v sektore H/19. Ako súvisí s ostatnými nálezmi z tohoto priestoru osídlenej plochy, je neisté. Výzdoba, doložená na menšej časti hrubostennej keramiky z Bieloviec, sa obmedzuje iba na uplatnenie plastickej, do poloblúkov radenej a prstami pretlačanej lišty. Iný typ ornamentu predstavuje vodorovný rad jamiek (*obr. 4:10*). Istá variabilita sa dá sledovať pri vypnulínach. Objavuje sa vypnulina kruhového tvaru v strede pretlačená (*obr. 4:9*), ktorá sa vyskytuje aj v kombinácii s plasticou pretlačenou páskou. Najvýraznejšou je masívna oválna vypnulina s dvomi dvojicami jamiek (*obr. 3:20*). V inventári nechýbajú ani fragmentárne zachované uchá viacerých typov. Pri exemplári z objektu 21 sa môžeme domnievať, že by mohlo pochádzať z putňovitej nádoby. Pokiaľ ide o prímes v použitej hrnčine, objavuje sa pri hrubostennej keramiky pomerne často použitie organických látok.

Z areálu sídliska v Bielovciach pochádza, zo zberu v sektore J/19, aj keramický import z prostredia bukovohorskej kultúry. Ide o fragment z tela nádoby zdobenej hustými rytými líniami oddelenými vyľšteným pásom ohraničeným v línii radených vpichov (*obr. 3:5*). Podľa charakteru výzdoby patrí do staršieho vývojového horizontu kultúry bukovohorskej. V protiklade s inými lokalitami, na ktorých sa nálezy keramiky bukovohorskej kultúry vyskytli je, že v Bielovciach sa v inventári štiepanej industrie nevyskytol artefakt vyhotovený z obsidiánu.

Štiepaná industria je zastúpená iba tromi exemplármi, ktoré patria dvom typom. Z jamy 8 pochádza súmerná stredová časť čepele vyhotovená z karpatského radiolaritu. Dva neforemné úštepky, vyhotovené z rovnakej suroviny, sa vyskytli v jame 30. S veľkou opatrnosťou môžeme do okruhu kultúry lineárnej alebo skupine železovskej priradiť dva artefakty pochádzajúce z povrchového zberu na ploche sídliska. V oboch prípadoch ide o časť čepele bez vrcholu, ktoré boli vyhotovené z karpatského radiolaritu.

Podobne aj kamenná brúsená industria je zastúpená iba sporadicky, čo je pre väčšinu sídlisk tohoto obdobia na juhozápadnom Slovensku príznačné. Doložené sú základné dve typologické skupiny artefaktov, ktoré sa v danom období používali. V prvom prípade ide o dva kopytovité kliny o rozmeroch 173 × 38 × 32 a 115 × 36 × 30 mm vyhotovené z amfibolitovej bridlice. Obidva nástroje však pochádzajú z povrchového zberu v širšom priestore osídlenej plochy, takže nie je možné ich jednoznačnejšie kultúrne priradenie. Predpokladáme, že s najväčšou pravdepodobnosťou patria do časového horizontu železovskej skupiny. Z morfológického hľadiska ide o kliny s vysokým trojuholníkovitým profilom tela.



Obr. 4. Bielovce, Telek. Keramika: 1–6 – jama 21; 7–10 – jama 30; 11, 13–16, 18–20, 22, 24 – jama 3; 12 – jama 31; 17, 21, 23, 25–27 – jama 13

Ostrie jedného z nich nesie výrazné znaky po používaní, čo dokladá jednak veľmi výrazné otupenie ostria, a zároveň na artefakte sledujeme aj výrazné stopy po zabrusovaní predovšetkým spodnej partie ostria. Dôsledkom čoho sa stratila pôvodná súmernosť nástroja. Druhým typom nástroja, ktorý tak isto pochádza zo zberu, je plochá kopytovite klenutá sekera s rozmermi $63 \times 57 \times 19$ mm vyhotovená z amfibolitovej bridlice. Aj v tomto prípade sledujeme veľmi výrazné stopy po postupnom zbrusovaní ostria, čím sa zmenila pôvodná dĺžka. Takáto úprava je jednoznačným dôsledkom jej intenzívneho používania. V tomto prípade sa používala skôr ako tesla.

2.3. Paleobotanika

Pokiaľ ide o tento druh archeologického inventára, je na hodnotenom nálezisku zastúpený viac ako skromne. Výskyt sa obmedzil iba na drobné zlomky mazanice, a aj tie sa zväčša nedali podrobiť bližšej analýze. V jednom prípade sa na zlomku mazanice z jamy 2 nachádzal výrazný odtlačok štiepaného dreva. Hlinitá hmota zvyšných fragmentov mazanice nebola dobre vymyšená, takže iné odtlačky rastlín sa nezistili. Na rozdiel od predchádzajúceho exempláru, sa na mazanici z jamy 8, zachytenej v hĺbke 50–80 cm, doložili tri odtlačky prútov s priemerom do dvoch centimetrov. Odtlačky iných rastlín, ide o rozlámané plevy zrnín a odtlačky stebiel, sa zistili iba na fragmentoch mazanice pochádzajúcej z jamy 8. Z tej istej jamy (Hajnalová 1986, 89) pochádzajú aj veľmi malé uhlíky z duba (*Quercus spec.*) a bresta (*Ulmus spec.*).

2.4. Osteologická analýza

V jamách 8, 29 a 30 sa vyskytlo 52 zvieracích kostí, z ktorých sa iba 28 podarilo analyzovať (Ambros 1986, 26, tab. 1). Vo väčšine ide o ostatky domácich zvierat, a iba v troch prípadoch sa dá uvažovať, že by mohlo ísť o ostatky diviaka.

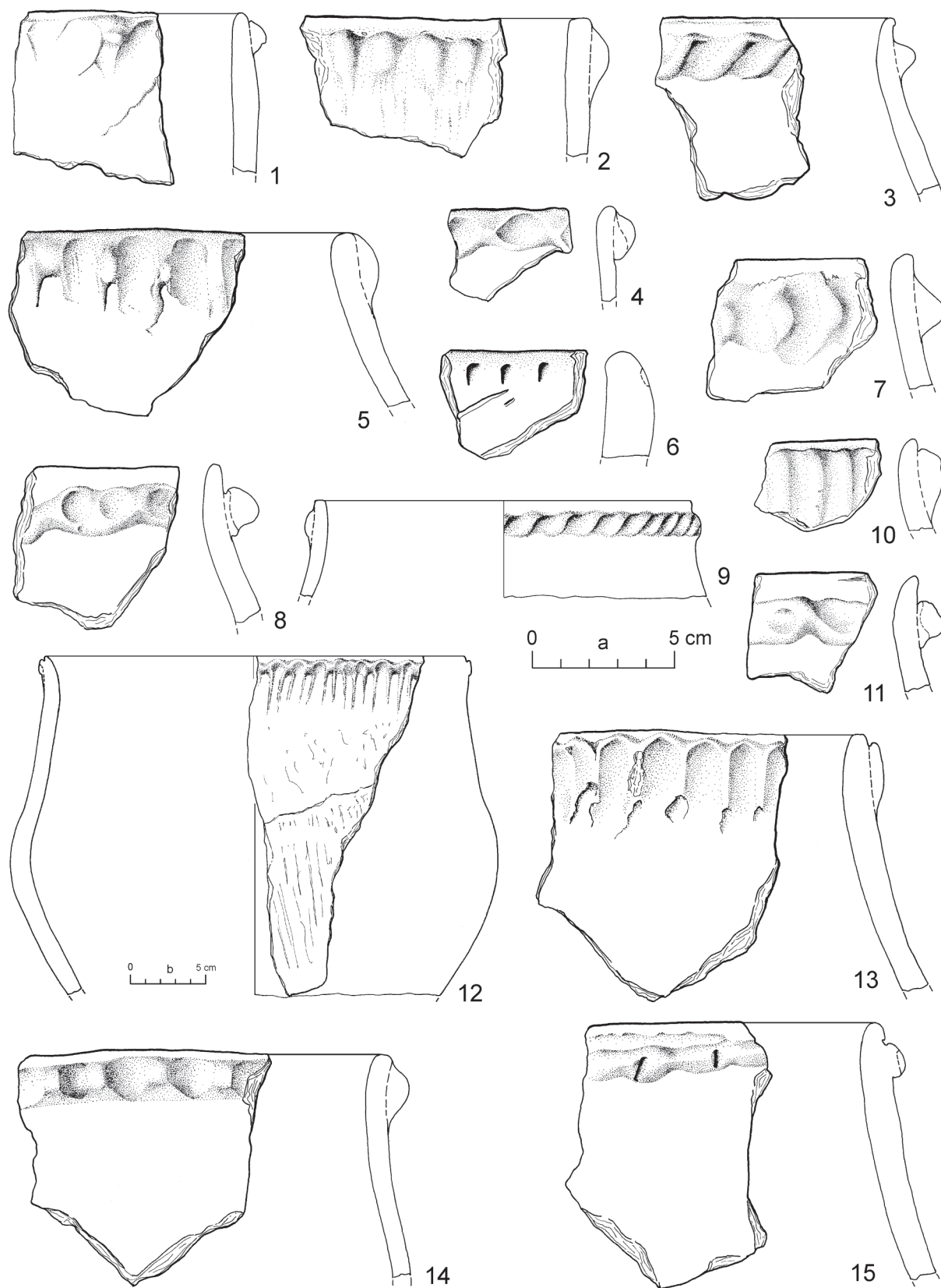
3. BADENSKÁ KULTÚRA

Na odkrytej ploche sa zachytili iba štyri objekty, ktoré na základe keramického inventára mohli byť priradené ku kultúre badenskej. Z typologického hľadiska ide o tri jamy zásobnicového charakteru a jednu rozmernú, pravdepodobne exploatačnú jamu (obr. 2:f). Zachytené jamy badenskej kultúry boli na preskúmanej ploche sídliskového areálu nerovnomerne rozložené v línii S–J. Nevytvárali nijaký pôdorysný systém, hoci sa objekty 18 i 22 nachádzali v tesnej blízkosti. Až v troch prípadoch jamy badenskej kultúry porušili staršie jamy, ktoré patrili kultúre lineárnej a železovskej skupine. Typickým pre všetky jamy tohoto chronologického stupňa bola ich identická výplň, ktorú tvorila silne s popolom premiešaná zemina. V obsahu jám sa vyskytla nerovnaká skladba sídliskového inventáru, ale aj rozdielne kvantitatívne zastúpenie keramických zlomkov.

3.1. Opis jám a inventára

Jama 3 (sektor A–B/19) sondou širokou 2 m sa zachytila sústava šiestich oválnych jám nerovnako veľkých i hlbokých, ktoré boli usporiadané v celkovej dĺžke 410 cm. Steny boli zošíkmené alebo prehnuté a dná, s maximálnou hĺbkou 62 cm, boli zväčša prehnuté, lavórovite vyhlbené. Vo východnej časti jama porušila objekt 8, takže v keramickom inventári sa vyskytlo i päť fragmentov nádob železovskej skupiny (obr. 3:4, 6), ako dôsledok intrúzie zo staršieho kultúrneho horizontu. V kompaktnej silne popolom premiešanej výplni sa okrem misky s roztvoreným ústím (obr. 6:16) doložilo 284 fragmentov základných keramických typov, ako sú hrncovité (obr. 5:1–11, 14, 15) alebo amforovité (obr. 4:22; 7:10, 11) nádoby, amfory, misy (obr. 6:1–5, 8, 13, 16) a viaceré džbáňky (obr. 4:11, 13–16, 19, 20, 21, 24). Ojedinelo sa objavujú aj miniatúrne tvary nádobiek (obr. 4:18). Okrem keramiky sa v jame vyskytli dva zlomky hlinených diskovitých praslenov, stredná časť radiolaritovej čepele, neúplný kostený závesok, zvieracie kosti a drobné fragmenty mazanice.

Jama 13 (sektor L/12) oválneho pôdorysu s rozmermi 226×209 cm s vaňovitou vyhlbeninou, o veľkosti 166×44 cm, pri západnom okraji, zošíkmenými stenami a plochým dnom v hĺbke 100 cm, na ktorom sa nachádzalo päť plytkých (kolových?) jamiek rozdielneho priemeru i hĺbky. Východná a južná stena presahovali pod vonkajší obrys až o 22 cm. Jednotný zásyp tvorila silne s popolom premiešaná, bledohnedá až sivá zemina, ktorá obsahovala rovnomerne roztrúsené nálezy. Jama 13, podobne ako jama 3, porušila jamu 14, ktorá podľa sfarbenia zásypu bola priradená do staršieho sídliskového horizontu. Bohatý keramický inventár tvorilo celkovo päť nádob troch keramických typov (obr. 4:25–27; 6:15; 7:8) a 222 zlomkov keramiky. Z typologického triedenia sú zastúpené hrncovité (obr. 5:13) i amforovité (obr. 7:3, 4, 7–9) nádoby, misy (obr. 6:6, 9, 10, 14, 15), dvojdielna misa (obr. 6:12) a džbáňky (obr. 4:17, 21, 23, 25–27). Nálezový celok dopĺňajú tri fragmentárne zachované kostené predmety, jeden kostený hrot, desať silicitových artefaktov, kamene rôznych veľkostí, zvieracie kosti, drobné zlomky mazanice a rastlinné zvyšky – drevené uhlíky. V jednom z džbánkov sa nachádzali ulity drobných slimákov.



Obr. 5. Bielovce, Telek. Keramika: 1–11, 14, 15 – jama 3; 12 – jama 18; 13 – jama 13 (mierka a: 1–11, 13–15; b: 12)

Jama 18 (sektor D/14) nepravidelného tvaru pôdorysu s rozmermi 116 × 114 cm, obsahovala vo vrchnej vrstve tmavosivej výplne podstatnú časť inventára črepov. Steny šikmo klesali k misovite vyhlbenému dnu s maximálnou hĺbkou 25 cm. Keramický inventár tvorilo spolu dvadsaťšesť zlomkov troch typov nádob. V zásype sa okrem hornej časti hrncovitej nádoby (*obr. 5:12*) nachádzali črepy mís (*obr. 6:7, 11*) a amforovitých nádob. V jednom prípade je doložený zlomok hlineného idolu? (*obr. 7:6*), resp. antropomorfný fragment aplikovaný na inom keramickom tvare. Vyskytli sa i drobné kúsky mazanice, zvieracie kosti a drevené uhlíky.

Jama 22 (sektor D-E/14) oválneho tvaru s rozmermi 173 × 164 cm, s kónickými sa zužujúcimi stenami, ktoré sa spodnou hranou pripájali k misovite zapustenému dnu v hĺbke 54 cm. V západnej časti sa k jame pripínal neveľký lalokovitý výbežok hlboký 22 cm. V identickej výplni, tmavosivo sfarbenej zemine, sa vyskytlo 45 fragmentov keramiky troch typov nádob (hrncovité, amforovité a misy), zlomok hlineného dvojkónického prasleno o priemere 4,6 cm, úštep z radiolaritu, zvieracie kosti a drobné úlomky mazanice.

3.2. Keramika a hlinené artefakty

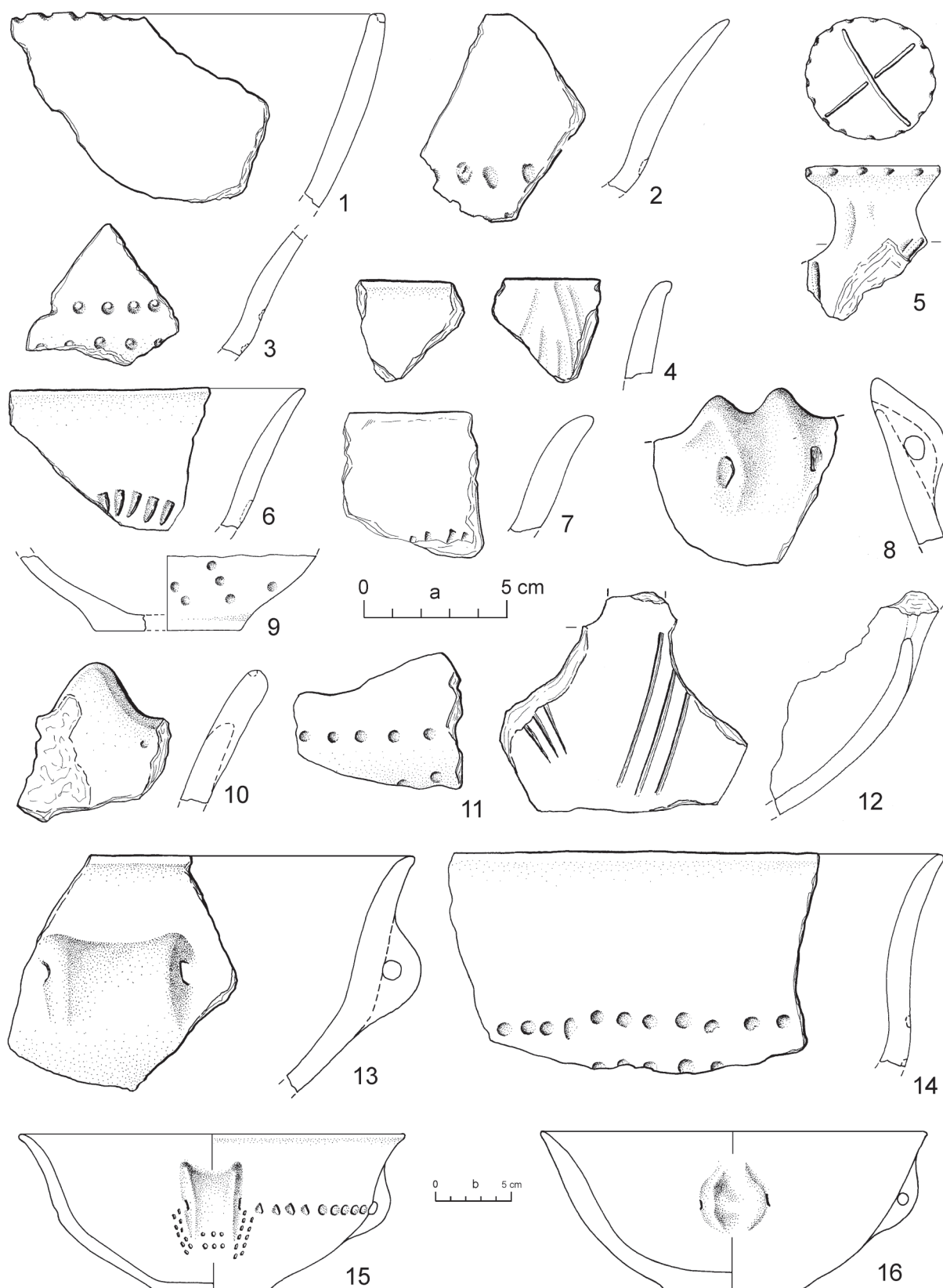
Z predchádzajúceho čiastkového prehľadu vyplynulo, že štyri sídliskové objekty badenskej kultúry v Bielovciach poskytli veľmi početný keramický materiál, ktorý vzájomne nevykazuje výraznejšiu typologickú a technologickú, prípadne ornamentačnú odlišnosť. Na základe zlomkovite zachovaného keramického materiálu môžeme konštatovať, že v inventári sídliskových jám boli, i keď nerovnomerne, zastúpené všetky základné tvary keramiky – džbáňky, misy, amfory, amforovité a hrncovité nádoby.

Pokiaľ ide o džbáňky máme z Bieloviec k dispozícii iba niekoľko exemplárov, na základe ktorých je možné poznať ich celkový tvar. Vo väčšine prípadov sa zachovali fragmentárne, a to najmä ich spodné časti. Napriek tomu môžeme medzi džbánkami pozorovať viaceré detaily, ktorými sa navzájom odlišujú. Celkový tvar džbáňku má viac alebo menej výraznú esovitú profiláciu, ktorá je závislá od štihlosti spodnej časti tela džbáňku. Objavujú sa širšie, baňaté džbáňky (*obr. 4:19, 24*), niekedy s výraznejšou dvojkónickou profiláciou (*obr. 4:13, 26*). Odlišnosti pozorujeme aj pokiaľ ide o výzdobu. Tá sa objavuje iba na spodných častiach tiel džbánkov a tvoria ju zvislo usporiadané žliabky (*obr. 4:17, 20, 21, 24, 25*). Početné sú však aj džbáňky, ktoré sú bez akejkoľvek výzdoby, avšak ich povrch je vyhladený až vyleštený (*obr. 4:13, 15, 19, 23, 26, 27*). Iba vo dvoch prípadoch sa zachovali džbáňky s uchami (*obr. 4:25, 27*), resp. exempláre, ktoré umožňujú rekonštruovať tvar ucha (*obr. 4:16, 19, 26*). Predpokladáme, že džbáňky z Bieloviec boli opatrené širšími pásikovými uchami, ktoré vychádzali z rozhrania hrdla a spodnej časti tela a presahovali nad okraj. Vo všeobecnosti môžeme džbáňky z Bieloviec charakterizovať ako stredne veľké až menšie.

Misy z Bieloviec sú zastúpené dvomi základnými tvarmi. Najčastejšie zastúpenými sú lievikovité misy, ktoré vykazujú odlišnosti pokiaľ ide o veľkosť i uplatnenie ornamentačných prvkov. K najbežnejším výzdobným prvkom na lievikovitých misách sú rôzne druhy vrypov (*obr. 6:6, 7*), vpichov (*obr. 6:3, 11*) alebo jamiek (*obr. 6:2*), ktoré sú umiestnené v rade na rozhraní hrdla a spodnej časti tela misy. Nezriedka sa objavuje aj výzdoba na spodnej časti tela tvorená, pravdepodobne v šikmých radoch usporiadaných jamiek (*obr. 6:9*). Ojedinelou je aj žliabkovaná výzdoba na vnútornej strane ústia (*obr. 6:4*), ako aj aplikácia lalokovitého výčnelku vychádzajúceho z okraja lievikovitej misy (*obr. 6:10*). Lalokovitý výčnelok, ktorý pravdepodobne vychádza z podobného uplatnenia na džbánkoch, sa ojedinele objavuje v horizonte IIb badenskej kultúry (*Cheben 1984, 166*). K jednoduchšej výzdobe patria aj lievikovité misy opatrené širokým prežliabnutým pásikovým uchom (*obr. 6:13, 16*). V dvoch prípadoch sa v jame 13 vyskytli identicky zdobené lievikovité misy, ktorých ornament tvoril rad trojuholníkových vrypov na rozhraní hrdla a tela, a tromi líniami tvorených dvojicami vpichov rozložených okolo prežliabnutého pásikového ucha (*obr. 6:15*).

Výrazne menej početne sú zastúpené kónické misy (*obr. 6:1*), niekedy s mierne dnu vtiahnutým okrajom (*obr. 5:6*). V prvom prípade sa úprava obmedzuje iba na jednoduché pretláčanie okraja (*obr. 6:1*), prípadne výzdoba pozostáva z vodorovného radu trojuholníkových vpichov umiestnených tesne pod dnu vtiahnutým okrajom hrubostennej misy (*obr. 5:6*). Pri nezdobených exemplároch kónických mís sa v ojedinelých prípadoch vyskytuje pretláčaním upravený okraj po celom obvode.

K ojedinelému keramickému typu, ktorý je v inventári badenskej kultúry z Bieloviec doložený, patria dvojdielne misy. V jednom prípade ide o výčnelok, ktorý výrazne vyčnieva nad okrajom misy v mieste napojenia prepážky, zachytený vo vrstve nad objektom 3. Jeho výzdoba pozostávala z dvoch rytých línií v tvare písmena X a malými jamkami umiestnenými po obvode okraja výčnelku (*obr. 6:5*). Iným nálezom je fragment spodnej časti tela so zvyškom prepážky a náznakom na výčnelok z jamy 13 (*obr. 6:12*), ktorá je zdobená zväzkom troch šikmo orientovaných rytých línií. Fragment z tela a časti prepážky dvojdielnej misy sa zistil aj vo vrstve, pri prehlbovaní, v sektore B/19. Dvojdielne misy sa začínajú objavovať v III. stupni (Nevidzany) badenskej kultúry, i keď ojedinelý nález je doložený v nálezovom celku už v stupni IIb badenskej kultúry v Bini (*Cheben 1984, 167, obr. 5:2*).



Obr. 6. Bielovce, Telek. Keramika: 1–5, 8, 13, 16 – jama 3; 6, 9, 10, 12, 14, 15 – jama 13; 7, 11 – jama 18
(mierka a: 1–14; b: 15, 16)

Iba veľmi malý počet nálezov z Bieloviec môžeme bezpečne priradiť k amforám, a to aj napriek tomu, že zo sídliskových jám sa získali črepy z vydutia rozmernejších nádob (*obr. 7:1, 9, 11, 12*). Z jamy 13 pochádzajú črepy, na základe ktorých sa dala rekonštruovať amfora so širším pásikovým uchom s dvojicou kanelúr, radom jamiek na rozhraní hrdla a zvislými žliabkami zdobenou hornou časťou tela (*obr. 7:8*). Amforám sú veľmi podobné aj dva fragmenty z tela zdobené žliabkovaným ornamentom a pásikovým uškom osadeným na hornej časti tela (*obr. 4:22; 7:10*). K tejto keramickej skupine snáď môžeme priradiť aj spodnú časť nádoby s výraznejšie dvojkónicky profilovaným telom zdobeným zvislo i vodorovne usporiadanými žliabkami (*obr. 7:7*).

Najvýraznejším fragmentom amforovitej nádoby z Bieloviec je exemplár z jamy 13. Ide o hornú časť s vodorovným radom väčších jamiek umiestnených na rozhraní hrdla a tela (*obr. 7:3*). Aj v ostatných jamách hodnoteného sídliska sa vyskytujú črepy, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou patria tomuto typu keramiky, avšak nebola možná ich rekonštrukcia, vzhľadom k tomu, že sú fragmentárne zachované. V inventári sa objavili hlavne nezdobené okrajové črepy a zlomky z tiel.

V keramickom inventári z jam badenskej kultúry sa vyskytujú aj zlomky úch, ktoré môžeme priradiť buď amforám alebo amforovitým nádobám. Vo väčšine prípadov ide o širšie pásikové uchá, niekedy s výraznejším prežliabnutím. Objavujú sa však aj masívnejšie uchá mierne oválneho prierezu z rozmernejších nádob, patriacich pravdepodobne jednému z týchto typov keramiky. Nie celkom jednoznačne môžeme typologicky začleniť okrajové črepy z rozmernejších nádob s roztvoreným ústím, ktoré majú po celom obvode na rovno zrezanom okraji vtlačené jamky.

Aj pre hrncovité nádoby z objektov v Bielovciach platí, že si zachovávajú typickú plynulú, viac alebo menej esovitú profiláciu. Vo viacerých prípadoch sa na sledovanom súbore hrncov objavuje hladké až vyleštené hrdlo a zdrsnená stredná i dolná časť tela. Na základe podrobného rozboru keramických fragmentov tohoto typu keramiky môžeme jednoznačne stanoviť, že jediným výzdobným prvkom na hrncovitých nádobách z Bieloviec je uplatnenie rôzne širokých plastických pásikov, ktoré sú najčastejšie pretláčané (*obr. 5:4, 8, 11, 14*) alebo výnimočne opatrené jednoduchými hlbokými vrypami (*obr. 5:15*). Pomerne častá je aj aplikácia úzkeho nízkeho plastického pásika umiestneného tesne pod okrajom, ktorý svojou úpravou pripomína tordovanie (*obr. 5:3, 9*). Samostatným typom je plastický pásik, ktorý vychádza z okraja a je zvislými žliabkami členený tak, že vytvára rad oblúkov (*obr. 5:5, 12, 13*). Na základe doterajších poznatkov môžeme konštatovať, že obľúba plastického pásika pod okrajom hrncovitých nádob, a to vždy iba jedného, plne vrcholí v III. stupni badenskej kultúry. Jeho aplikáciu začíname pozorovať už v horizonte IIb badenskej kultúry (Cheben 1984, 169). Na rozdiel od predchádzajúceho stupňa, úplne v nálezovom celku z Bieloviec absentuje rad vpichov alebo vrypov pod okrajom hrncovitých nádob. Také isté konštatovanie platí aj pri aplikácii rytej výzdoby na tele hrncovitých nádob. Na rozdiel od mís, nebol v ani jednom prípade zistený pretláčaný, resp. inak upravovaný okraj hrncovitých nádob.

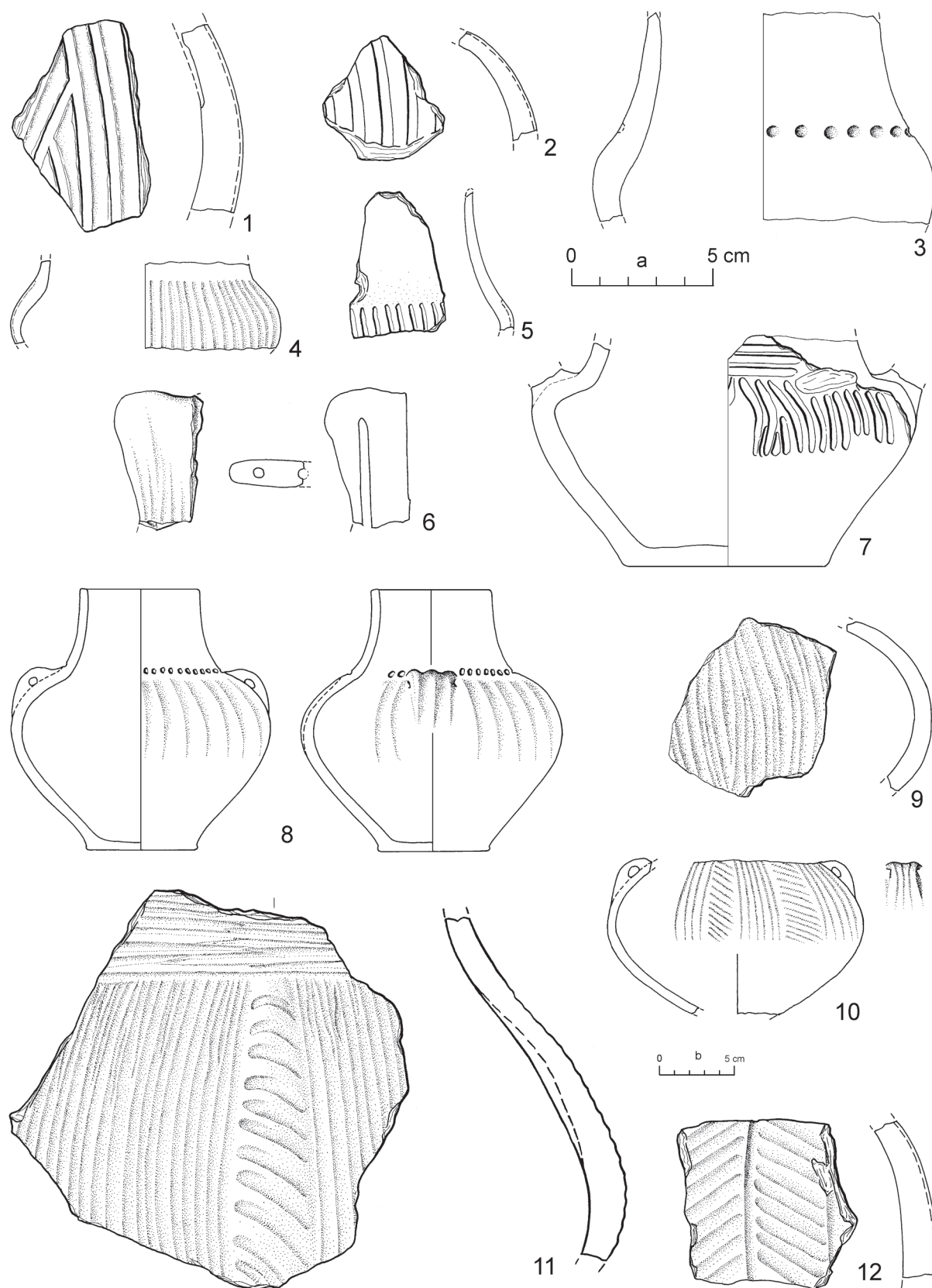
Z jamy 18 pochádza zlomok, ktorý môžeme snáď považovať za časť plochého hlineného idolu (*obr. 7:6*), označeného V. Němejcovou-Pavúkovou typom X (1981, *obr. 5:X1*), a to aj napriek tomu, že chýba rytá výzdoba. Nevylučujeme ani možnosť, že ide o fragment antropomorfného charakteru aplikovaný na niektorom keramickom tvare. Na takýto predpoklad poukazujú najmä otvory na upevnenie, resp. spojenie jednotlivých častí v jeden celok.

Iba v jamách 3 a 22 sa v inventári objavili tri hlinené prasleny, z ktorých sa zachovala len jedna tretina. Napriek tomu je možné stanoviť ich celkový tvar a spôsob výzdoby. Ďalšie dva zlomky hlinených praslenov sa zistili vo výplni jamy čakanskej kultúry a jeden zlomok sa objavil aj vo včasnostredovekej jame 24. Na základe ich spoločných morfológických znakov aj tieto môžeme priradiť do súboru nálezov badenskej kultúry z Bieloviec. Zastúpené sú dva typy praslenov. Prevažujú prasleny viac alebo menej pravidelného diskovitého tvaru s maximálnym priemerom 5,5 cm. Dvomi exemplármi sú doložené hlinené prasleny s kónicky tvarovaným telom a s prehnutou spodnou časťou. Iba na jednom z nich sa nachádzali stopy po rytej výzdobe, ktorá sa obmedzila na tenké ryhy, lúčovite vybiehajúce od stredového otvoru, rozložené na hornej strane prasleny.

3.3. Kostená a kamenná industria

Nástroje vyhotovené z kosti patria dvom typologickým skupinám. Prvou skupinou, zastúpenou jediným exemplárom, sú ozdoby. Z jamy 3 sa získal neúplný, v otvore zlomený, kostený závesok, ktorý silne pripomína sekeromlat. Výskyt napodobeniny artefaktu nebýva častým javom, i keď z obdobia stredného enolitu je známych niekoľko nálezov, avšak na rozdiel od tohoto boli vyhotovené z hliny.

Do druhej skupiny predmetov boli zaradené pracovné nástroje, ktoré sa vyskytli iba v jednom sídliskovom objekte. Jama 13, okrem početného súboru keramických tvarov, poskytla aj súbor štyroch kostených predmetov. Najvýraznejším z nich je kostené hladidlo so zachovanou dĺžkou 221 mm, a s upra-



Obr. 7. Bielovce, Telek. Keramika: 1, 2, 5, 10–12 – jama 3; 3, 4, 7–9 – jama 13; 6 – jama 18
(mierka a: 1, 2, 4–6, 9, 11, 12; b: 3, 7, 8, 10)

veným jedným koncom, ktoré bolo vyhotovené z rebra hovädzieho dobytku. Ďalšie hladidlo, zachovanou dĺžkou 112 mm nedosahovalo rozmerové parametre predchádzajúceho, bolo vyhotovené z plochej kosti. Skupinu nástrojov dopĺňajú dva kostené hroty, z ktorých jeden mal výraznejšie zašpicatený hrot.

Inventár stiepanej industrie badenskej kultúry z Bieloviec tvorí celkove jedenásť artefaktov, ktoré boli vyhotovené z bielokarpatského rádiolaritu. Pritom jama 13 obsahovala až desať silicitových artefaktov, medzi ktorými boli prevažne úštepky. V troch prípadoch išlo o strednú časť čepelí a sedem kusov tvorili rôznotvaré úštepky, z toho dva s vápencovou kôrou. Naproti tomu sa z jamy 22 získal neforemný masívny úštep, ktorý mal po okraji čiastočne zachovaný pôvodný povrch materskej horniny. Pokiaľ ide o farebné variety, ak je to pri tomto počte artefaktov vhodné spomenúť, prevláda rádiolarit hnedočervenej a sivozelenej farby. K inventáru môžeme pravdepodobne priradiť aj spodnú, bazálnu časť rádiolaritovej čepelky z objektu 27, ktorá poskytla keramický inventár čakanskej kultúry.

Z interiéru stredovekej zemnice pochádza fragment, odlúpená vrchná časť plochy srdcovitého sekeromlatu (dĺ. 95 mm, š. 52 mm, zach. v. 15 mm, pr. otvoru 22 mm) s otupeným ostrím. Podľa zachovanej časti otvoru pre sadenie rúčky môžeme konštatovať, že bol kónicky vyvŕtaný. Ide o charakteristický artefakt rozšírený v závere staršieho a v priebehu stredného eneolitu. Sekeromlaty tohoto typu sú doložené z prostredia badenskej kultúry na viacerých sídliskách.

3.4. Paleobotanika

V porovnaní s predchádzajúcim horizontom osídlenia (kultúra lineárna a železovská skupina) sa získal o niečo početnejší paleobotanický materiál, ktorý sa však druhovo výraznejšie neodlišoval (Hajnalová 1986, 89). Zo štyroch sídliskových objektov sa iba v jame 13 zachytili drobné úlomky drevených uhlíkov, ktoré patrili dubu (*Quercus spec.* – ide o štyri vzorky) a brestu (*Ulmus spec.* – išlo celkove o deväť vzoriek). Z uvedeného vyplýva, že k výraznejšej zmene sortimentu drevín nedošlo. Pokiaľ ide o mazanicu, môžeme konštatovať, že išlo o slabo prepálenú hmotu, v ktorej sa nachádzali rozlámané plevy bez možnosti bližšie ich analyzovať.

3.5. Osteologické vyhodnotenie

Podľa stručného vyhodnotenia C. Ambrosa (1986, 26, 27, Tab. 1) poskytli štyri jamy badenskej kultúry početnejší osteologický materiál. Spolu v nich bolo 435 ostatkov, z ktorých sa dalo analyzovať 383 kusov, ktoré z prevažnej časti patrili domácim zvieratám. Prevláda hovädzí dobytok, koza a ovca. Z divo žijúcich zvierat bol zastúpený srnec. Istou anomáliou je, že vo výplni jamy 13 sa našlo 213 lastúr čeľade *Unionidae*, a ďalších 63 ulít vodného druhu mäkkýšov *Theodoxus danubialis* bolo uložených v nádobke (Ambros 1986, 27).

4. VÝSLEDKY

Výskumom v Bielovciach sa v polohe Telek s najväčšou pravdepodobnosťou preskúmala už iba časť zo značne narušenej lokality, ktorá bola osídlená v priebehu viacerých časových horizontov. Výsledky výskumu boli do značnej miery obmedzené iba na zvyšný priestor, na ktorom sa umiestnili sondy tak, aby sa získala čo najkomplexnejšia informácia o priebehu osídlenia sledovanej polohy. Na odkrytej ploche sídliskového areálu sa doložilo osídlenie v priebehu stredného neolitu a eneolitu, v dobe bronzovej i laténskej, a potom až v období včasného a vrcholného stredoveku. Aj tento výskum potvrdil intenzívne osídlenie, začínajúce už v neolite, v oblasti dolného Poipia. Za najdôležitejší poznatok výskumu treba jednoznačne považovať skutočnosť, že sa tu po prvýkrát odkrylo včasnostredoveké sídlisko, a to na pravobreží rieky Ipeľ. Z blízkeho okolia boli v tomto priestore dovtedy zistené iba tri pohrebiská (Pastovce, Bielovce a Ipeľský Sokolec).

Pokiaľ hovoríme o zachytenom osídlení viacerých sídliskových horizontov v priebehu neolitu a eneolitu, môžeme jednoznačne konštatovať, že sa na celom odkrytom areáli nepodarilo doložiť ani jedno obydlie. Celkový charakter a rozmiestnenie sídliskových jám (obr. 2) nevykazuje urbanistickú štruktúru, resp. istý celok, čo mohlo byť zapríčinené výraznou terénou depresiou v strednej časti skúmanej plochy. Musíme preto snáď oprávnene počítať, že výsledok výskumu bol po tejto stránke do istej miery skreslený. Nasvedčuje tomu aj počet preskúmaných jám. Samotné osídlenie sa mohlo sústreďovať na výskumom nesledovanej, neskúmanej ploche, teda v širšom okolí terénnej depresie. Nemožno ani vylúčiť, že práve už hĺbením nového koryta rieky bola z hľadiska archeologického výskumu zaujímavejšia časť sídliskového areálu zničená.

Preskúmané objekty patrili viacerým časovým úsekom, pričom každý z nich bol zastúpený nerovnakým počtom objektov. Do obdobia kultúry lineárnej a železovskej skupiny bolo celkovo priradených dvanásť sídliskových jám, avšak keramický inventár sa vyskytol iba v siedmich z nich. Analýza motívov naznačuje, že väčšina jám obsahovala nádoby mladšieho stupňa kultúry lineárnej.

Naproti tomu početný keramický inventár zo štyroch jám badenskej kultúry vykazuje jednotný ráz. Objavujú sa všetky charakteristické keramické tvary a výzdobné prvky III. stupňa badenskej kultúry.

LITERATÚRA

- Ambros, C. 1986: Archeozoologický materiál z niektorých lokalít preskúmaných v roku 1985, *Archeologické nálezy a výskumy na Slovensku v roku 1985*, 25–33.
- Fusek, G. 1986: Záchranný výskum v Bielovciach, *Archeologické nálezy a výskumy na Slovensku v roku 1985*, 83–85.
- Fusek, G. 2000: Torzo stredovekého sídliska v Bielovciach, *Slovenská archeológia* 48, 101–158.
- Hajnalová, E. 1986: Paleobotanické analýzy niektorých nálezov z archeologických lokalít, *Archeologické nálezy a výskumy na Slovensku v roku 1985*, 89–97.
- Cheben, I. 1984: Sídlisko badenskej kultúry v Bíni, *Slovenská archeológia* 32, 147–177.
- Němejcová-Pavúková, V. 1981: Náčrt periodizácie badenskej kultúry a jej chronologických vzťahov k juhovýchodnej Európe, *Slovenská archeológia* 29, 261–296.

A NEOLITHIC AND AENEOLITHIC SETTLEMENT AT BIELOVCE, LEVICE DISTRICT, SLOVAKIA

The settlement at the location of Telek is situated on a low promontory surrounded on three sides by the meander of the Ipel' River (Fig. 1). The excavated surface has an area of 1121 m² (Fig. 2). 32 settlement pits were investigated in 1985, in the course of a rescue excavation. So far, only finds from Feature 6 belonging to the early phase of the La Tène period (LT B) and to the Early and High Middle Ages have been evaluated. In addition to this, also settlement activities of the Linear Pottery culture, the Želiezovce group, the late phase of the Baden culture and the Čaka culture were documented.

The Linear Pottery culture and the Želiezovce group represent the earliest documented settlement on the site. The settlement pits were scattered over almost the entire excavated surface. Isolated finds of pottery were also made in the settlement layer or were present in later features in the form of an admixture. 12 pits were ascribed to the Linear Pottery culture and the Želiezovce group (Fig. 2:e), of which more than half contained more distinct pottery material.

Among the scarce pottery inventory, thin-walled vessels with engraved ornaments are represented, together with coarse pots decorated with knobs or plastic bands with finger imprints. From the typological point of view, globular, semi-globular, amphora-shaped and bottle-shaped vessels are present among the coarse shapes. An imported pot was found in sector J/19 (Fig. 3:5), which belongs to the early phase of the Bükk culture.

Only four features of the Baden culture were unearthed on the exposed surface, which were arranged in the north-south axis. These were three pits (probably used for storage) and one large pit (probably an exploitation pit – Fig. 2:f). Thanks to the fragmentarily preserved ceramic material, it is possible to state that all basic pottery shapes were represented in the inventory of the settlement pits, although their representation is uneven – jugs, bowls, amphorae, amphora-shaped and pot-shaped vessels, which show shapes and decoration elements characteristic of phase III of the Baden culture.

A fragment was found in pit 18 which could be considered part of a flat clay idol (Fig. 7:6). We do not rule out the possibility that it is a fragment of anthropomorphic nature which was applied on a piece of pottery.

Fig. 1. Bielovce, Telek. Location map of the settlement area including the investigated part

Fig. 2. Bielovce, Telek. General plan (a – settlement pits; b – investigated area; c – destroyed part; d – terrain depression; e – Želiezovce group; f – Baden culture; g – Čaka culture; h – La Tène period; i – Early and High Middle Ages)

Fig. 3. Bielovce, Telek. Pottery: 1, 2, 5, 19 – cultural layer; 3, 9, 10, 12–18, 20 – pit 8; 4, 6 – pit 3; 7, 8, 11 – pit 2 (scale a: 1–18, 20; b: 19)

Fig. 4. Bielovce, Telek. Pottery: 1–6 – pit 21; 7–10 – pit 30; 11, 13–16, 18–20, 22, 24 – pit 3; 12 – pit 31; 17, 21, 23, 25–27 – pit 13

Fig. 5. Bielovce, Telek. Pottery: 1–11, 14, 15 – pit 3; 12 – pit 18; 13 – pit 13 (scale a: 1–11, 13–15; b: 12)

Fig. 6. Bielovce, Telek. Pottery: 1–5, 8, 13, 16 – pit 3; 6, 9, 10, 12, 14, 15 – pit 13; 7, 11 – pit 18 (scale a: 1–14; b: 15, 16)

Fig. 7. Bielovce, Telek. Pottery: 1, 2, 5, 10–12 – pit 3; 3, 4, 7–9 – pit 13; 6 – pit 18 (scale a: 1, 2, 4–6, 9, 11, 12; b: 3, 7, 8, 10)